

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на Адилена Иванова Вандова "Медийното образование и агресивно поведение" за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по професионално направление 1.2 Педагогика (Медийна педагогика) с

нучен ръководител проф.дн Божидар Ангелов
рецензент : проф.дн Добринка Станчева Пейчева

Нормативни и структурни измерения на дисертационния труд

Рецензирането, писмените становища и защитта на дисертационният труд, видно от придружаващата го документация, са законово регламентирани и легитимни. Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедра „Предучилищна и медийна педагогика“ към Факултета по науки за образованието и изкуствата на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, проведено на 6.01. 2022 год. съгласно чл. 2, ал. 8 от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и чл. 5, ал. 12 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“, съгласно заповед на Ректора № РД 38-76/31.01.2022 г. по процедурата за защита на дисертационен труд. Съгласно тази заповед Научното жури е легитимно.

Дисертационният труд е в обем от 204 страници. Съдържа увод, три глави, заключение, библиография и приложения. В него са споменати и анализирани общо 154 автори на български и чуждестранни книги и статии. Налице е логично изведена и релевантна тематична структура.

Целта на дисертационния труд (стр. 109) е да се разкрие значението на медийното образование и медийната грамотност за адекватната социализация на детето и изграждане на правилно отношение към медиите от ранна детска възраст и да докажем, че чрез него детето постига добра социализация, чрез изграждане на способност за овладяване и позитивно отношение към околните.

За постигане на изследователската цел и потвърждаване на хипотезата, че медийното образование и медийната грамотност като ключова компетентност за ефективно и безопасно общуване с медиите могат да играят положителна роля за намаляване на агресивното поведение, си поставихме следните изследователски задачи:

Анализ на връзката медийно образование – агресивно поведение при децата от предучилищна възраст ; Анализ на влиянието на медиите върху проявите на детска агресия; Да се докаже целесъобразността на медийното образование на децата от предучилищна възраст; Да се докаже, че формирането на медийна грамотност е ефективно и важно още от детска възраст с оглед социализацията на детето; Да се докаже, че създаването на медийна компетентност у децата може да намали проявите на агресия, породени от общуване с медиите; Да се докаже, че медийното образование може да подпомага развитието на детето като развива неговата любознателност, интерес към знание и опознаване на света и учене през целия живот; Да се докаже, че самите медии могат да съдействат в тази посока, чрез подходящо забавно, развлекателно, игрово, възпитателно и образователно съдържание, специално предназначено за деца; Да се открие ролята на всеки един от субектите, които имат най-пряка връзка с медийното образование и възпитанието на детето; Да се анализира взаимодействие на семейството, детската градина и неправителствените организации за преодоляване на негативните влияния на връзката медии – деца, в частност – на породена от медиите детска агресия, а също и за защита на децата в Интернет ; Да се докаже необходимостта от високо подготвени медийни педагози за работа с деца и по-широка възрастова граница; Проблемът за медийното образование и детската агресия да бъде разгледан в български и европейски контекст.

Подготовката на дисертационния труд е предвидена и реализирана в няколко етапа:

Първи етап – проучване на литература и запознаване с основните публикации по темата и различни социологически проучвания, които изследват отношението на децата с медиите и детската агресия, породена от медиите;

Втори етап – посещения на докторанта и участие като наблюдател, помощник или участник в педагогически ситуации в две детски градини;

Трети етап – провеждане на анкетно проучване с деца, родители и учители от 5 детски градини;

Четвърти етап – анализ, изводи и препоръки към основните субекти в процеса на взаимодействие на децата с медиите : деца, родители, педагози, държавни институции, неправителствени организации, създатели и разпространители на медийно съдържание, специалисти от IT сектора, рекламни специалисти и представители на бизнеса.

Методи: критичен анализ на основни публикации по темата на дисертационния труд; наблюдение на педагогически ситуации; педагогически експеримент – педагогически ситуации; пряка анкета, осъществено от докторанта;

Изхожда се от хипотезите, че медийното образование не е застъпено в достатъчна степен в предучилищната образователна степен и изостава от развитието на съвременните комуникационни технологии и базираните на тях средства; че ранното медийно образование развива комуникативна компетентност у децата, подпомага тяхната социализация, развива уменията им за взаимодействие с дигиталните медии и може да играе положителна роля за намаляване на агресивното поведение в определена социална ситуация.

Тезата на докторантката е, че ако в условия на социални ситуации, реализиращи се в семейството или в детския колектив и в педагогическите ситуации в детската градина се използват медийни продукти и иновационни средства, се създават условия за придобиване и развитие на житейски умения, умения за ефективно учене, медийна грамотност и навици за учене през целия живот.

Медийната грамотност се представя като ключова компетентност за днешното общество на технологиите, осигурявайки знанията и уменията, с които подрастващите могат да използват съзнателно и ефективно всички съвременни дигитални средства – смартфони, таблети, компютри и пр., за намиране на най-ефективните начини за прилагане на медиите в образователната практика, както и за ориентирането им в гражданските процеси.

Съдържателна оценка на дисертационния труд

Актуалност и значимост на дисертационния труд

Може би вече половин век стана откакто се зговори за необходимостта от дисциплина, изучаването на която да допринесе за справяне с неблагоприятните въздействия на нарастващото въздействие на медиите върху хората от различните възрастови групи. Премина се през различни наименования: медийна грамотност, медийно образование, медийна педагогика, дигитална грамотност и пр. Първоначално в България се предпочете терминът „медийна педагогика”, впоследствие по-широк прием получи терминът медийна грамотност (media literacy), а сега като че ли е налице равнопоственост между двете понятия - медийна педагогика и медийна грамотност. Дигитална медийна грамотност като съчетание обаче все повече се среща днес и налага в академичната литература.

Важна роля в утвърждаването на понятието, и на дисциплината в България играе, и това трябва да се подчертае, Факултетът по науки за образованието и изкуствата, в рамките на

който е и Катедрата по предучилищна и медийна педагогика, в която е осъществена подготовката и защитата на настоящия дисертационен труд.

Акцентите върху развитието на умения у младите хора за компетентно и творческо използване на медиите и за критичен подход към медийните продукти, както и за редуциране на негативни повлиявания и поведения, е от ключово значение за бъдещето на подрастващите и за перманентно поставяне на акценти в катедрта, а също не и в обществото като цяло. Медийната грамотност е ключова публична компетентност за участие в днешния дигитален и глобален свят. Правото на комуникация и свободното изразяване на мнение са едни от най-важните постижения в демократичните общества. Възможността за критично осмисляне на медийната действителност и за създаване на такава от гражданите е немислима без адекватно медийно образование .

Всъщност все още няма еднозначна академична дефиниция за медийното образование. Днес тя все по-често се свързва с дигиталните измерения и компетентности, които са обаче само едни от компонентите на медийната грамотност.

Част от изследователите и занимаващите се с медии от неправителствените организации са приели европейската дефиниция на медийната грамотност - „способност за използване на медиите, да се разбере и даде критична оценка на различни аспекти на медиите и на медийното съдържание и за осъществяване на комуникации в различни контексти. Тази дефиниция е била потвърдена с голямо мнозинство от анкетирания членове на Експертната група за Медийна грамотност. В „Европейския подход към медийната грамотност в цифровата среда“ под медийни съобщения се настоява както за информационни, така и творчески съдържания под формата на текстове, звуци, образи и пр., включени в различни комуникационни средства- телевизия, кино, видео, уебсайтове , радио, видеоигри, виртуални общности и пр“.

Особено ценното в настоящия дисертационен труд е, че дисертантката подхожда академично към теоретичното и емпирично изследване на дисертационната проблемтика, оповавайки се предимно на академични издания и публикации.

Първа глава от своя труд Вандова посвещава на едно академично проследяване и изградне на отношение към медийното повлияване и грамотност разглеждйки ги в теоретико-методологичната рамка на информационното общество, на знанието като цяло и на образованието в съвременния глобален дигитален свят, включително на медийното образование. Именно в тази теоретико-методологическа рамка е концептуализирано мястото на медийната педагогика, на медийното образование и на медийна грамотност. Позиционирайки медийната педагогика като свързващо звено между медии и образование дисертантката рзкрива измеренията на медийната грамотност в по-широк социологически

и социализационен план. Обосновавайки необходимостта медийната грамотност да бъде задължителна дисциплина в структурната рамка на образователните дисциплини, тя обосновава и необходимостта от официални публични регламенти.

Втора глава „ Медийното образование и агресивното поведение“ е продължение на теоретико –методологичния подход на разкриване на съществуващите взаимовлияния между медиите и поведението на подраствците, в това число и на агресивното поведение. На базата на много задълбочено проучване на научната литература в страната и чужбина и на провеждани емпирични изследвания са разкрити корените на агресивно-поведенческите прояви, спецификите на възприемане и повлияване на медиите върху агресивното поведение, рисковете в съвременната дигитална онлайн среда, теоретизациите върху учителите, самото медийно образование и ролята на родителството в превенцията на детската агресия. Ролята на семейството се отчита и потвърждава като основен възпитателен фактор, наред с приятелите, учителите и, не на последно място, на медиите. Моделиращото влияние на медиите върху поведението на децата се определя от медийните образци и модели които се предлагат, от ценностите, които възпитават и от това дали посланията, които носят, имат положителен или отрицателен заряд. Подробно се анализират отношения между родители и учители и се предлага модел на ефективно сътрудничество в полза на децата. Стига се до извода, че и за родителите, и за учителите в детската градина е важно да се създава релевантна атмосфера за взаимодействие. Отстоява се твърдението че в динамиката на отношенията родители – учители трябва да е налице сътрудничество и една обща цел.

В заключението на дисертцията се твърди, че родителите остават основният фактор за правилното физическо, умствено и емоционално развитие, че е тяхна грижата за контрол и развиване на правилно отношение към използването на дигиталните устройства, че те са тези, които трябва да внимават, следят и направляват общуването на децата с различните видове медии. Обосновава се, че трябва да знаят и да могат да обяснят на децата си не само опасностите, които крие срещата с непознато медийно съдържание, но и преките рискове за здравето на децата от прекомерното общуване с електронните устройства и засядане пред екрана или дисплея като обездвижване, нарушения на зрението, пристрастяване, намалена концентрация, нервност, умствена умора и др

Едновременно с това се отчита, че те самите често трудно догонват непрекъснато появяващите се иновационни технологии и не винаги успяват да се ориентират в множеството канали за информация, че не винаги им достига медийна култура, която да

предадат на своите деца, че медийното образование може да намали тази дистанция между поколенията и да им помогне да са по-близо до проблемите на своите деца. Трета глава е посветена на анализ на резултати от проведени от авторката емпирични социологически изследвания **за събиране на данни и доказателства за** връзката между медиите и детската агресия и за предприемане на ефикасни мерки за неутрализиране на негативното влияние на медиите, и за преценяване на степента до която медийното образование може да повлияе на положителното развитие на детската личност. В рамките на периода 15.04. – 15. 06. 2021 е проведена анонимна пряка анкета - в 4 столични и 1 провинциална детски градини сред 180 души, разпределени в три групи: 60 родители, 30 учители и 90 деца, от които на възраст от 3 до 5 години (30 деца) и от 6 до 7 години (60 деца). Резултатите са особено показателни и релевантни на теоретизациите в сферата. Особено ценно ръководство са за успешността на медийното образование по посока на редуциране на девиантни прояви сред подрастващите. Потвърждава се, че когато се търси връзката между медийното образование и детската агресия, трябва да се има предвид не само педагогическо въздействие, ориентирано към децата, но и целенасочени усилия за придобиване на медийна грамотност или надграждане на придобитата такава както у родителите на дигиталните вече деца, така и у педагозите в детската градина, че дигитално-медийната грамотност трябва да бъде част от тяхната професиограма. В дисертацията се постулира, че медийното образование и придобитата чрез него дигитално-медийна грамотност трябва да бъде заложено като средство и среда за педагогическо въздействие в основата на нова образователна парадигма в предучилищната степен, както и в цялата образователна система.

В съдържателно отношение е налице един иновативен подход за потвърждаване на налични теории, но и надграждащ съществуващите, чрез предлагане на нова образователна парадигма в предучилищната степен, както и в цялата образователна система.

Оценка на автореферата

Авторефератът отговаря на дисертацията и представя в релевантна светлина дисертационния труд.

Налице е академичен стил на изразяване и много добри аналитични и интерпретационни умения на докторантката.

Дисертанката има изискуемия се минимум публикувани научни статии

Приноси. Съгласна съм с приносите, като добавям още един:

1. Дисертационната разработка има пионерски характер, доколкото изследва и анализира недостатъчно интерпретирана в страната тема за медийното образование и агресивното поведение на децата от предучилищна възраст;
2. Организираното и проведеното социологическо изследване по темата има лонгитудно значение доколкото неговият инструментариум може да бъде използван за по-пространно изследване на проблемите на медийното образование и агресивното поведение на децата и в бъдеще;
3. Изведеният модел на две педагогически ситуации, свързани с овладяване и превенция на агресивните прояви може да бъде прилаган перманентно.
4. (нов)Предлага се нова образователна парадигма в предучилищната степен, както и в цялата образователна система на базата на медийното образование и придобитата чрез него дигитално-медийна грамотност.

Бележки и препоръки: Препоръчвайки текста да бъде отпечатан като ценен труд в изследователската сфера, предлагам части от трета глава да бъдат позиционирани в първа, за да се открият своевременно целите на труда. Отбелязвам, че трябва да се избягва употребата на двусмислени въпроси в анкетни карти от рода на: „Виждал/а ли си реклами или предавания, които са ти странни и не разбираш?“ - за кого се пита за реклами или за предавания?

Предлагам да се прецизира заглавието в трета глава, където има позициониран микс от програмна ориентация, изследване, проучване.

Предлагам и включване на резултати от пространни изследвания и на класици в изследванията на влиянието на телевизията върху агресивното поведение на децата като У. Шрам, Дж. Гербнер, А. Бандура и пр.

Имам и следните питання:

1. Защо целта, задачите, предмета обекта, методите, които са използвани в дисертационния труд, тезата и пр. са позиционирани в последната трета глава? Не е ли поставенето на цел и задачи за нейното реализиране първоусловие за всяко едно начинение, още повече за жанра „дисертационен труд“?
2. Как виждате справянето на учителите с непрекъснато появяващите се нови комуникационни форми и ресурси, и може ли несправянето им понякога да допринесе за уронване на авторитета на учителите още от най-ранна училищна възраст?

Препоръките и бележките ми не омаловажават приносяния характер на труда и положителното ми отношение към уменията на докторантката за изследователска работа. В заключение, на основата на написаното дотук, декларирам, че ще гласувам с „Да“ и призовавам и останалите членове на Научното жури да гласуват с „Да“ за придобиването на образователната и научна степен „Доктор“ на **Адилена Иванова Вандова** в професионално направление 1.2 Педагогика (Медийна педагогика)

Рецензент проф. Добринка Пейчева

София, 07.08.2022 г